

PARTICULARITĂȚI ALE TULBURĂRILOR DE
PERSONALITATE LA PREADOLESCENȚII CARE PROVIN DIN
FAMILIILE DIVORȚATE

VALENTINA OLĂRESCU, ADRIANA DICU*
Univ. Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Abstract

The association between family tensions caused by transitions in parental separation and the effects of the child's adjustment to changes in separation has also been established in numerous studies. The aim of this study was to identify personality disorders in preadolescents living in divorced families compared to those in harmonious, non-divorced families, to facilitate the structuring of psychological interventions oriented/focused on ameliorating these disorders. The sample included 125 children with divorced parents and 103 children from organized families (N = 228 respondents). Self-reported data were collected using the Millon Pre-Adolescent Clinical Inventory (MPACI), authors Theodore Millon, Ph.D., DSc, Carrie Millon, Ph.D., Robert Tringone, Ph.D., Seth Grossman, PsyD. and Hierarchical Personality Inventory for Children (HiPIC), authors I. Mervielde, Ph.D. Filip de Fruyt, Ph.D to capture trends in preadolescent personality traits in the context of divorce. The results obtained on personality characteristics of children from divorced families showed significantly differentiated scores on emerging personality patterns compared to the results reported by children from non-divorced families. Specifically, both on the MPACI, the preadolescents showed impaired psychological development in general, an imbalance in the emerging personality pattern (consistent presence of Conformist, Inhibited, Unstable patterns) and on the HiPIC with respect to Emotional Stability, Extraversion, Imagination and Conscientiousness. Our results help to complete the theoretical and practical bases of psychological science with information on the specific disorders that can be caused in children exposed, directly or indirectly, to conflict situations between their divorced parents.

Cuvinte-cheie: divorț, tulburări de personalitate, conflict parental, preadolescență, viață de familie

Keywords: divorce, personality disorders, parental conflict, pre-adolescence, family life

* Drd. Adriana Dicu, Univ. Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Strada Ion Creangă, nr.1, Chișinău, Republica Moldova, E-mail: adrianadicu2008@gmail.com

1. INTRODUCERE

Problemele psihologice de natură clinică își găsesc deseori rădăcina în expresiile timpurii ale trăsăturilor stabile de personalitate aflate în formare, dincolo de surprinderea simptomelor clinice izolate, formând patternuri de personalitate emergente (Block, Block & Gjerde, 1986).

Aceste tipare de personalitate organizează și structurează calitatea experienței interne a copiilor, precum și strategiile lor defensive și de coping, relaționarea, procesele cognitive și adaptarea (Pavalache-Ilie, & Cazan, 2018).

Zuckerman considera că personalitatea umană ar putea fi redusă la două dimensiuni fundamentale de ordin temperamental: tendința de abordare comportamentală (incluzând sociabilitate, impulsivitate, agresivitate) și tendința de evitare/inhibare comportamentală (nevrotism, anxietate), aceste caracteristici fiind vizibile foarte devreme la copii, cele două tendințe fundamentale constituind un teren preexistent care pot conduce la dezvoltarea diferențiată a personalității adultului de mai târziu (Hojat, & Zuckerman, 2008). Aceste două tendințe sunt puse în corespondență cu modul în care copilul abordează pericolele și provocările majore de viață, ceea ce permite dezvoltarea unui mod de encodare și de activare a schemelor de răspuns pe care copilul le poate sedimenta de-a lungul experienței sale. Prin urmare, unele experiențe, inițial externe, se internalizează și devin situații interne, uneori inconștiente, ce activează și întrețin un pattern de comportament. Personalitatea legată de schimbările specifice vârstei în funcționarea mentală a copiilor, inclusiv modalitățile de organizare a experienței subiective, de relaționare cu ceilalți, de confruntare cu dificultățile și de adaptare la mediul extern, este lipsită de stabilitate și flexibilă (Hoseini, Mashhadi, Kimiaee, & Asemi, 2021). Caspi a evidențiat că un rol important în dezvoltarea personalității copilului îl joacă mediul familial și cel socio-cultural, deoarece personalitatea este un sistem în cadrul unei matrice de sisteme socio-culturale, fiind o „structură internă” care interacționează cu alte „structuri externe” (Caspi, Roberts & Shiner, 2005). Studiile de analiză a factorilor de influență asupra dezvoltării copilului demonstrează că perioada petrecută în familie este decisivă pentru evoluția personalității și integrarea socială (Hetherington, 2006), modelul adultului și relațiile familiale impregnează modelele de dezvoltare socială ulterioară, precum și succesul social al individului. Un climat familial lipsit de securitate emoțională va genera copilului o percepție asemănătoare asupra realității din mediul social: aceasta va părea instabilă, periculoasă, greu de controlat, ceea ce îl va determina pe copil să manifeste reținere, să aibă dificultăți de relaționare, să se simtă incapabil să facă față unui mediu pe care îl percepe ca fiind ostil (Sandler, Wolchik, Braver, & Fogas, 1991).

Studii longitudinale au susținut de asemenea ipoteza că participarea și expunerea copilului la evenimente adverse de viață cresc riscul dezvoltării tulburărilor de personalitate (Bernstein *et al.*, 1993). Cercetările au indicat rezultate

semnificative la pacienți cu tulburări de personalitate care raportează antecedente privind divorțul părinților sau manifestări de abuz și neglijare din partea acestora în perioada copilăriei, rezultate care au fost asociate cu niveluri ridicate ale simptomelor unor tulburări de personalitate antisociale, evitante, borderline, dependente, pasiv-agresive, în perioada adultă timpurie (Pavalache-Ilie, Cazan, 2018).

Modelele de statut familial înainte și după divorț au determinat rezultate ale tulburărilor de internalizare variate la copiii care au traversat experiența de divorț (Block, Block & Gjerde, 1986).

2. METODOLOGIE

2.1. SCOP ȘI IPOTEZĂ

Prezentul studiu și-a propus identificarea tulburărilor de personalitate la copiii ai căror părinți au divorțat, pentru facilitarea structurării intervenției psihologice orientate/centrate pe ameliorarea acestor tulburări. Studiile au evidențiat impactul semnificativ al dinamicii divorțului parental din perspectiva trăsăturilor de personalitate, ca un indicator al dezechilibrului sănătății psiho-emoționale a copilului. Ipoteza care a ghidat cercetarea a fost presupunerea conform căreia la copilul cu părinții divorțați vom identifica tulburări de personalitate.

2.2. VARIABILE ȘI DESIGN

Variabilele cercetării experimentale măsurate au fost reprezentate de: tipul de familie (divorțat/nedivorțat) ca variabilă independentă și fiecare scală a instrumentelor psihologice aplicate pentru preadolescenți, ca variabilele dependente, astfel: pentru testul MPACI – patternurile de personalitate: Încercător, Sociabil, Conformist, Supus, Inhibat, Insubordonat, Instabil; pentru testul HiPIC: Stabilitate emoțională, Extraversie, Imaginație, Benevolență, Conștiinciozitate.

2.3. PARTICIPANȚI ȘI PROCEDURĂ

Cercetarea s-a realizat asupra unui grup cu un număr total de 228 de copii cu vârsta cuprinsă între 9 și 12 ani. S-au constituit două grupuri, astfel: (a) 125 de copii care prezintă caracteristica „divorț”, numit grupul divorțați (GD); ei au fost incluși în evaluare psihologică în cadrul Centrului de Consiliere Sector 2, acordul și consimțământul informat pentru cercetare fiind acordate prin contractul cu familia semnat de către părinți; (b) 103 copii proveniți din familii organizate, numit grupul nedivorțați (GN), recrutarea acestora fiind realizat aleator, din municipiul București, pe criteriile vârstei de 9–12 ani a copilului și a provenienței din familii nedivorțate; acordul și consimțământul informat au fost acordate în scris prin completarea fișei de acord. Loturile investigate prezintă următoarele particularități:

GD: 40 subiecți de 9 ani, 42 subiecți de 10 ani, 35 subiecți de 11 ani și 8 subiecți de 12 ani; pentru GN au fost 28 subiecți de 9 ani, 35 subiecți de 10 ani, 34 subiecți de 11 ani și 6 subiecți de 12 ani; genul subiecților preadolescenți este distribuit pe cele două grupuri ale experimentului astfel: pentru GD – 67 subiecți fete și 58 subiecți băieți, iar pentru GN – 56 subiecți fete și 47 subiecți băieți.

Cercetarea experimentală a avut la bază un demers comparativ în baza evaluării psihologice desfășurate în anul 2022 asupra copiilor cu părinți în context de divorț și pentru cei proveniți din familii nedivorțate. Pentru stabilirea tulburărilor de personalitate, au fost administrate instrumentele psihologice în format fizic, prin autoevaluare în cazul MPACI și heteroevaluare pentru HiPIC. Ulterior administrării, s-a realizat scorarea și interpretarea rezultatelor.

2.4. CHESTIONARELE ADMINISTRATE

Pentru determinarea trăsăturilor de personalitate au fost utilizate următoarele instrumente psihologice adecvate vârstei și scopului cercetării, astfel:

1. *Millon Pre-Adolescent Clinical Inventory – MPACI*, autori Theodore Millon, Ph.D., DSc, Carrie Millon, Ph.D., Robert Tringone, Ph.D., Seth Grossman, PsyD. Este un instrument adaptat de către Daniel David, PhD și distribuit în România de *Testcentral* București. Este un instrument comprehensiv special creat pentru a ajuta specialistul în domeniul sănătății mintale să identifice corect problemele psihologice ale copiilor cu vârsta cuprinsă între 9 și 12 ani. Evaluarea cu instrumentul MPACI oferă o viziune integrată, care sintetizează stilurile de personalitate emergente și sindroamele clinice, ajutând specialiștii în detectarea semnelor timpurii ale tulburărilor. Testul ajută la o intervenție timpurie în vederea ameliorării dificultăților apărute în preadolescență și care, neidentificate, pot conduce la probleme mai mari în viitor. Inventarul conține 97 de itemi care se adresează direct copilului și se utilizează pentru: evaluarea preadolescenților cu probleme în vederea confirmării ipotezelor diagnostice; planificarea tratamentului individualizat prin oferirea unei imagini integrate a patternurilor de personalitate emergente și a semnelor clinice curente; măsurarea progresului înainte, în timpul și după tratament. În baza cercetărilor efectuate, au fost selectate și dezvoltate 14 constructe, 7 patternuri de personalitate emergente: *Încrezător, Sociabil, Conformist, Supus, Inhibat, Insubordonat, Instabil* (Millon, 1994).

2. *Hierarchical Personality Inventory for Children – HiPIC – Inventarul ierarhic de personalitate pentru copii*, autori I. Mervielde, Ph.D. Filip de Fruyt, Ph.D. Este adaptat și distribuit în România de *Testcentral* București. Este un instrument comprehensiv, destinat evaluării diagnostice a personalității normale a copiilor cu vârste cuprinse între 6 și 13 ani. Testul are la bază consacratul model Big Five. HiPIC descrie diferențele dintre comportamentele și atitudinile copiilor. Astfel, utilizat în context clinic sau pedagogic, permite evaluarea stilului emoțional, interpersonal, motivațional și comportamental al celor mici, pornind

de la cele 5 mari dimensiuni ale personalității. Chestionarul se adresează părintelui (tutorelui/cadrului didactic) sau oricărei persoane care întrunește criteriul frecvenței de interacțiune cu copilul evaluat. Administrarea se bazează pe răspunsurile în cinci trepte oferite celor 144 de simple și scurte afirmații, care înfățișează comportamente concrete și observabile ale copilului. Testul poate fi utilizat în două maniere: ca o privire de ansamblu asupra funcționării specifice a personalității copilului și ca o formă comparativă a convergențelor și divergențelor evaluărilor celor doi părinți. În practică, HiPIC este utilizabil în contextul clinic pentru cunoașterea punctului de pornire în terapie, pentru identificarea resurselor și vulnerabilităților și pentru setarea obiectivelor terapeutice. Instrumentul abordează cele cinci dimensiuni ale personalității, și anume: *Stabilitate emoțională*, *Extraversie*, *Imaginație*, *Benevolență*, *Conștiinciozitate* (De Fruyt *et al.*, 2006).

2.5. STRATEGIA ANALITICĂ

Abordarea metodologică pornește de la premisa că dinamica divorțului parental influențează dezvoltarea psiho-emoțională a copiilor în contextul tensiunilor și conflictelor care caracterizează relația de coparentalitate post-divorț. Modelul ipotetic a fost testat utilizându-se matricea corelațiilor liniare dintre variabilele măsurate pe baza valorilor standardizate ale parametrilor. Detaliile descriptive au permis utilizarea unor metode statistice parametrice în prelucrarea datelor la nivelul cercetării constatative: *testul t pentru eșantioane independente* (calcularea diferențelor statistice între mediile obținute de eșantionul de preadolescenți și de părinți proveniți din familiile divorțate cu eșantionul de preadolescenți și de părinți din familiile nedivorțate); *indicatorul d Cohen* (mărimea efectului sau magnitudinea diferenței standardizate între mediile unor distribuții ale variabilelor studiate). Omogenitatea valorilor pe baza cărora au fost calculate mediile la nivelul variabilelor studiate a fost verificată prin aplicarea *testul Levene și raportul Hartley FMax* pentru a testa îndeplinirea condiției de omogenitate a varianțelor, *testul t pentru eșantioane independente* s-a bazat pe varianțe egale, omogene ale grupurilor de subiecți.

3. REZULTATE

3.1. ANALIZE PRELIMINARE

Analiza condiției de normalitate a fost testată prin intermediul *indicatorilor formei distribuției skewness și kurtosis* pentru variabilele măsurate.

Tabelul nr. 1.
Prezentarea indicatorilor skewness și kurtosis pentru MPACI

	Grup	Skewness		Kurtosis	
		Skewness	SE	Kurtosis	SE
Încrezător	0	-0.31	0.24	-1.02	0.47
	1	-0.22	0.22	-1.28	0.43
Sociabil	0	-0.39	0.24	-0.24	0.47
	1	-0.19	0.22	-0.77	0.43
Conformist	0	-0.81	0.24	0.85	0.47
	1	-0.16	0.22	0.61	0.43
Supus	0	-0.81	0.24	0.16	0.47
	1	-0.29	0.22	-0.40	0.43
Inhibat	0	-0.42	0.24	0.05	0.47
	1	-0.69	0.22	-0.87	0.43
Insubordonat	0	0.07	0.24	-1.25	0.47
	1	-0.18	0.22	-1.23	0.43
Instabil	0	0.20	0.24	-1.01	0.47
	1	-0.31	0.22	-1.07	0.43

Tabelul nr. 2.
Prezentarea indicatorilor skewness și kurtosis pentru HiPIC

	Grup	Skewness		Kurtosis	
		Skewness	SE	Kurtosis	SE
Stabilitate Emoțională	0	0.16	0.24	-0.73	0.47
	1	0.95	0.22	0.48	0.43
Extraversie	0	0.32	0.24	0.16	0.47
	1	0.39	0.22	0.27	0.43

Imaginație	0	0.04	0.24	0.35	0.47
	1	0.39	0.22	-0.23	0.43
Benevolența	0	0.28	0.24	-0.45	0.47
	1	0.30	0.22	-0.29	0.43
Conștiinciozitate	0	0.30	0.24	-0.02	0.47
	1	0.42	0.22	-0.02	0.43

3.2. ANALIZE DE CALE

Rezultatele pentru testul psihologic MPACI

Rezultatele testului *t* indică faptul că în cazul copiilor care provin din familiile cu părinții divorțați au raportat scoruri semnificativ mai mici față de cei proveniți din familiile nedivorțate, în ceea ce privește patternul de personalitate *Încrezător* ($t(226) = 6.14, p < .001, d = 0.82$) (tabelul nr. 3).

De asemenea, aceeași tendință se menține și în cazul patternului *Sociabil* ($t(226) = 4.13, p < .001, d = 0.55$), în sensul în care au fost evidențiate scoruri semnificativ mai mici pentru subiecții din familiile divorțate față de cei din familiile nedivorțate. Rezultatele sunt explicate prin faptul că, întrucât preadolescenții care provin din familii organizate au raportat scoruri ridicate pe aceste scale, întrucât ei prezintă un nivel mai ridicat de energie, reușesc să dezvolte multe prietenii bazate pe distracție, o imagine de sine superioară, sunt independenți, mulțumiți de sine și se simt în siguranță, în comparație cu preadolescenții care au experimentat o situație de separare a părinților (tabelul nr. 3).

De asemenea, copii care provin din familii cu părinții divorțați au raportat scoruri semnificativ mai mari comparativ cu cei din familiile nedivorțate, în ceea ce privește patternurile de personalitate *Conformist* ($t(226) = -9.92, p < .001, d = -1.32$), *Supus* ($t(226) = -3.52, p < .001, d = -0.47$), *Inhibat* ($t(226) = -7.74, p < .001, d = -1.03$), *Insubordonat* ($t(226) = -9.30, p < .001, d = -1.24$), *Instabil* ($t(226) = -8.53, p < .001, d = -1.14$) conform tabelului nr. 3.

Tabelul nr. 3.

Comparație la nivelul trăsăturilor de personalitate din testul MPACI, pentru GD și GN

Independent Samples T-Test

		Statistic	df	p		Effect Size
Încrezător	Student's t	6.14 ^a	226.00	<.001	Cohen's d	0.82
Sociabil	Student's t	4.13 ^a	226.00	<.001	Cohen's d	0.55
Conformist	Student's t	-9.92 ^a	226.00	<.001	Cohen's d	-1.32
Supus	Student's t	-3.52 ^a	226.00	<.001	Cohen's d	-0.47
Inhibat	Student's t	-7.74 ^a	226.00	<.001	Cohen's d	-1.03
Insubordonat	Student's t	-9.30 ^a	226.00	<.001	Cohen's d	-1.24
Instabil	Student's t	-8.53 ^a	226.00	<.001	Cohen's d	-1.14

Valorile semnificative mai mari înregistrate la preadolescenții care provin din familiile divorțate la scala Conformist se explică prin înseși caracteristicile scalei, care sunt conceptualizate ca prezentând un conflict al polarității sine-altul, orientarea spre ceilalți pentru a obține întărirea și siguranța de care au nevoie fiind omniprezente la acești preadolescenți.

Personalitățile Conformiste resimt un conflict intern puternic, care îi determină să aleagă între a fi obediente, adaptate la nevoile celorlalți, și provocatoare prin exprimarea autonomiei. La suprafață, par să-și rezolve acest conflict prin obediență, în contextul divorțului, manifestată față de părintele cu care locuiește, însă la nivel profund, resimt furie și resentimente. În spatele aparentei compliance se regăsesc dorințe intense de a se răzvrăti și de a-și afirma impulsurile și emoțiile orientate către sine. Pentru a evita intimidarea și pedeapsa, ei au învățat să nege veridicitatea propriilor emoții și dorințe și să adopte valorile și regulile impuse de ceilalți. Nepotrivirea pe care o resimt între propriile nevoi și comportamentul pe care trebuie să îl adopte conduc deseori la tensiuni fizice și la un control psihologic rigid. Stilul lor prudent, controlat și perfecționist îi determină la suprimarea resentimentelor și la un conformism exagerat.

Și în cazul personalității Supus, preadolescenții proveniți din familiile divorțate au raportat scoruri semnificativ mai mari decât în cazul celor din familii organizate, întrucât aceștia manifestă un atașament securizat față de persoanele semnificative pentru a se asigura că vor primi afecțiune, protecție și securitate și evită să își asume riscuri din frica de a nu fi răniți sau de teama că acțiunile lor vor fi dezaprobat de un adult important din viața lor.

În contextul polarității sine-altul, preadolescenții care afișează patternul Supus au învățat că starea de bine, de a fi în siguranță și de a fi încrezător rezultă aproape în exclusivitate din relațiile cu ceilalți.

Din punct de vedere comportamental, afișează o nevoie puternică de sprijin și de atenție externă, ceea ce conduce la căutarea relațiilor în care ceilalți oferă în mod cert afecțiune, protecție și ghidare. Acest fapt determină experiența unei stime de sine scăzute și eșuarea în achiziționarea autonomiei și inițiativei. Cei care sunt deprivați de afecțiune și grijă resimt un disconfort marcant, tristețe și anxietate.

Pentru scorurile semnificative obținute pe scalele Inhibat și Insubordonat pentru copiii care traversează situația de divorț a părinților, argumentele sunt date de experiențele prin care mediul înconjurător dat de cele mai multe ori de tensiuni și conflicte, pentru ei, se prezintă adesea ca fiind nepăsător și ostil, ceea ce a condus la manifestări hipersensibile, la o capacitate limitată de a experimenta plăcerea, la acțiuni ostile, agresive, resurse de coping limitate, vulnerabilitate la anxietate, depresie și tensiune emoțională.

Preadolescenții inhibați au o capacitate scăzută de a experimenta plăcerea, dar o neobișnuită anticipare a durerii psihice și o senzitivitate pentru aceasta. Se așteaptă ca viața să fie neplăcută, cu puține recompense și cu multă suferință, ceea ce creează dezechilibru psihic.

Insubordonații adoptă atitudini ostile și duplicitare, se angajează în comportamente ilegale prin intermediul cărora ei caută pedepsirea sau exploatarea celorlalți, acționând impulsiv și iresponsabil. Își doresc autonomie și se simt îndreptățiți să aibă astfel de comportamente.

Dezvoltarea personalității Instabil, caracterizată printr-un distress puternic și o durere psihică persistentă, este de regulă asociată cu un istoric de abuz și neglijare. Copiii se confruntă cu conflicte familiale consistente care au un efect negativ profund asupra trăsăturilor de personalitate aflate în formare și care contribuie la instabilitatea emoțională, comportamente impredictibile, gânduri disfuncționale și confuzia identității.

Părinții diferă oricum în ceea ce privește abilitatea de a face față perioadei dificile a preadolescenței, însă, dacă aceasta apare în contextul divorțului, copiii pot resimți o pierdere a reperelor, conștientizând că viața nu se va îmbunătăți, fiind martori la deteriorarea relațiilor familiale și experimentând un stres adițional puternic ceea ce îi face să se simtă copleșiți. Ei devin mai puțin integrați în termenii organizării personalității, mai puțin eficienți în coping și mai vulnerabili la decompensare dacă se confruntă cu tensiuni frecvente ale mediului familial. Experimentează dispoziții endogene intense cu perioade recurente de descurajare și apatie, intercalate cu intervale de furie și anxietate.

Rezultatele pentru testul psihologic HiPIC

În ceea ce privește testul HiPIC, datele raportate de către părintele care întrunește criteriul frecvenței de interacțiune cu copilul evaluat, respectiv părintele rezident, au fost prelucrate și analizate, astfel:

Comparația realizată la nivelul trăsăturilor de personalitate pentru HiPIC, cu ajutorul testului t pentru eșantioane independente, a evidențiat faptul că: în cazul

copiilor care provin din familiile cu părinții divorțați s-au înregistrat scoruri semnificativ mai mici pe scalele *Stabilitate emoțională* ($t(226) = 8.29, p < .001, d = 1.10$), *Extraversie* ($t(226) = 5.06, p < .001, d = 0.67$), *Imaginație* ($t(226) = 5.01, p < .001, d = 0.67$), *Benevolență* ($t(226) = 2.02, p = .045, d = 0.27$) și *Conștiinciozitate* ($t(226) = 3.77, p < .001, d = 0.50$), în comparație cu copiii care provin din familiile nedivorțate, astfel cum sunt evidențiate în tabelul 4 și în fig. 2.

Tabelul nr. 4.
Comparație la nivelul trăsăturilor de personalitate și emoționale din HiPIC, pentru GD și GN

Independent Samples T-Test					
		Statistic	df	p	
Stabilitate Emotinala	Student's t	8.29	226.00	<.001	Cohen's d
Extraversie	Student's t	5.06	226.00	<.001	Cohen's d
Imaginație	Student's t	5.01	226.00	<.001	Cohen's d
Benevolenta	Student's t	2.02	226.00	0.045	Cohen's d
Conștiinciozitate	Student's t	3.77 ^a	226.00	<.001	Cohen's d

Deși nu este folosit ca un instrument care să descrie natura și gravitatea patologiei personalității la o vârstă fragedă, rezultatele raportate pentru scala *Stabilitate emoțională* evidențiază faptul că abilitățile copiilor, ai căror părinți traversează o situație de divorț, de a face față unor situații anxioase și stresante, sunt mai scăzute decât ale celor din familiile complete.

Ei cred că nu pot face față, rămân inerți în fața adversităților și sunt incapabili de a lua decizii pe cont propriu. Se plâng destul de ușor și de des și sunt considerați de către cei din jur ca fiind copii dependenți, nesiguri și nervoși.

Din perspectiva scalei *Extraversie* care descrie frecvența și intensitatea emoțional pozitivă și energetică cu care copilul interacționează la nivel social, în cazul copiilor cu părinți divorțați, scorurile semnificative mai scăzute decât ale celor din familiile organizate reflectă tendința acestora de a sta deoparte, fără să iasă în evidență și să caute în mod activ să interacționeze cu copii, găsind dificilă integrarea într-un grup de prieteni.

Rezultatele obținute pe scala *Imaginație* denotă, de asemenea, caracteristici ce presupun o lipsă a imaginației și dificultăți în a gândi în termeni abstracți, limitând copiii din familiile divorțate să abordeze problemele cu care se confruntă printr-o singură strategie și nu din mai multe unghiuri, strategie sigură și de încredere, care poate conduce la lipsa unor conștientizări interioare.

În ceea ce privește scala *Conștiinciozitate*, nivelul semnificativ scăzut obținut de către copiii din familiile divorțate evidențiază dificultățile acestora de a persevera și a se concentra pentru a atinge rezultate bune în activitate, având nevoie de încurajare și supervizare continuă.

Mai specific, datele concrete raportate în testul de personalitate HiPIC sunt prezentate și în fig. 2 pentru a susține și evidenția existența dezechilibrelor la preadolescenții din GD.

În concluzie, caracteristicile personalității copiilor proveniți din familiile divorțate au înregistrat scoruri mai scăzute cu privire la Stabilitatea emoțională, Extraversie, Imaginație și Conștiinciozitate față de rezultatele raportate la copiii care provin din familiile nedivorțate. Prin urmare, și în cazul testului HiPIC se confirmă ipoteza etapei de cercetare.

3.3. LIMITE ALE STUDIULUI

Cercetarea de față abordează un studiu comparativ pentru preadolescenții și părinții rezidenți ai acestora, aflați în evidența Centrului de Consiliere din cadrul protecției copilului, astfel că, autoraportarea grupului de „divorțați” este realizată de către persoanele care au calitatea de beneficiari ai Centrului de Consiliere, astfel că poate surprinde problematica în context instituțional.

4. DISCUȚII ȘI CONCLUZII

Studiul de față a investigat efectele dinamicii separării părinților asupra tulburărilor de personalitate ale copiilor. În concordanță cu ipoteza, rezultatele obținute cu privire la caracteristicile personalității copiilor proveniți din familiile divorțate au înregistrat scoruri semnificativ diferențiate cu privire la patternurile emergente de personalitate în comparație cu rezultatele raportate de către copiii care provin din familiile nedivorțate. Mai exact, preadolescenții din GD au raportat scoruri cu diferențe statistice semnificative față de cei din GN atât la testul MPACI, prezentând o afectare a dezvoltării psihice în general, un dezechilibru la nivelul patternului emergent de personalitate (prezența consistentă a patternurilor Conformist, Inhibat, Instabil), cât și la HiPIC cu privire la Stabilitatea emoțională, Extraversie, Imaginație și Conștiinciozitate.

În concordanță cu alte studii care evidențiază că o dezvoltare integrală a personalității copilului necesită studiul multiplelor predispoziții genetice, dar și al influențelor mediului, al contextului său de viață, care trebuie să includă identificarea formelor de sprijin și stimulare necesare (Smailes & Bernstein, 2013), studiul de față oferă o radiografie în ceea ce privește relația dintre cantitatea și calitatea afectelor manifestate în cadrul familiei și dezvoltarea psiho-emoțională a copilului; de exemplu, un climat familial lipsit de securitate emoțională va genera copilului o percepție asemănătoare asupra realității din mediul social: aceasta va părea instabilă, periculoasă, greu de controlat, ceea ce îl va determina pe copil să manifeste reținere, să aibă dificultăți de relaționare, să se simtă incapabil să facă față unui mediu pe care îl percepe ca fiind ostil (Olărescu & Dumitriu, 2016).

Asocierea dintre tensiunile familiale cauzate de tranzițiile privind separarea părinților și efectele adaptării copilului la schimbările separării a fost stabilită și în

numeroase studii care evidențiază nivelul mai ridicat de probleme emoționale și de comportament, atât la nivel externalizant (comportament antisocial, noncompliant, agresivitate), cât și la nivel internalizant (comportament inhibat, retras, anxietate, depresie), cu un nivel mai scăzut de responsabilitate socială, stimă de sine și competență socială și cognitivă, la copiii și adolescenții care trăiesc în cămine litigioase sau în familii divorțate în comparație cu cei din familii armonioase și nedivorțate (Bernstein *et al.*, 1993; Hoseini *et al.*, 2021).

Modul în care copilul abordează provocările majore de viață, spre exemplu divorțul părinților săi, permite dezvoltarea unui mod de encodare și de activare a schemelor de răspuns pe care copilul le poate sedimenta de-a lungul experienței sale. Prin urmare, unele experiențe, inițial externe, se internalizează și devin situații interne, uneori inconștiente, ce activează și întrețin un pattern de comportament care își găsește deseori rădăcina în expresiile timpurii ale trăsăturilor stabile de personalitate aflate în formare.

Primit în redacție la: 2.02.2024

BIBLIOGRAFIE

1. BERNSTEIN, D. P., COHEN, P., VELEZ, C. N., SCHWAB-STONE, M., SIEVER, L. J., & SHINSATO, L., *Prevalence and stability of the DSM-III-R personality disorders in a community-based survey of adolescents*, The American journal of psychiatry, **150**, 8, 1993, p. 1237–1243.
2. BLOCK, J. H., BLOCK, J., & GJERDE, P. F., *The personality of children prior to divorce: A prospective study*, Child development, 1986, p. 827–840.
3. CASPI, A., ROBERTS, B. W., & SHINER, R. L., *Personality development: Stability and change*, Annu. Rev. Psychol., **56**, 2005, p. 453–484.
4. DE FRUYT, F., BARTELS, M., VAN LEEUWEN, K. G., DE CLERCQ, B., DECUYPER, M., & MERVIELDE, I., *Five types of personality continuity in childhood and adolescence*, Journal of personality and social psychology, **91**, 3, 2006, p. 538.
5. HETHERINGTON, E. M., *The influence of conflict, marital problem solving and parenting on children's adjustment in nondivorced, divorced and remarried families*, Families count: Effects on child and adolescent development, 2006, p. 203–237.
6. HOJAT, M., & ZUCKERMAN, M., *Personality and specialty interest in medical students*. Medical teacher, **30**, 4, 2008, p. 400–406.
7. HOSEINI YAZDI, S. A., MASHHADI, A., KIMIAEE, S. A., & ASEMI, Z., *Effectiveness of Children of Divorce Intervention Program (CODIP) on externalized and internalized problems in children of divorce*, Journal of Family Psychology, **2**, 1, 2021, p. 3–14.

8. MILLON, THEODORE, *Personality disorders: Conceptual distinctions and classification issues*, 1994.
9. OLĂRESCU, V., & DUMITRIU, C. G., *Impactul psiho-social al divorțului în familia tipică vs. familia copilului cu dizabilități*, Psihologie, Pedagogie Specială, Asistență Socială, **43**, 2, 2016, p. 89–98.
10. PAVALACHE-ILIE, M., & CAZAN, A. M., *Personality correlates of pro-environmental attitudes*, International journal of environmental health research, **28**, 1, 2018, p. 71–78.
11. SANDLER, I., WOLCHIK, S., BRAVER, S., & FOGAS, B., *Stability and quality of life events and psychological symptomatology in children of divorce*, American Journal of Community Psychology, **19**, 4, 1991, p. 501.
12. SMAILES, E. M., & BERNSTEIN, D. P., *Childhood maltreatment increases risk for personality disorders during early adulthood*, Personality and Personality Disorders: The Science of Mental Health, 7, 2013, p. 186.

REZUMAT

Asocierea dintre tensiunile familiale cauzate de tranzițiile privind separarea părinților și efectele adaptării copilului la schimbările separării a fost stabilită și în numeroase studii. Scopul acestui studiu a fost de a identifica tulburările de personalitate la preadolescenții care trăiesc în familii divorțate în comparație cu cei din familii armonioase și nedivorțate, pentru facilitarea structurării intervenției psihologice orientate/centrate pe ameliorarea acestor tulburări. Eșantionul a inclus 125 de copii cu părinți divorțați și 103 copii din familii organizate (N = 228 respondenți). Datele autoraportate au fost colectate folosind Millon Pre-Adolescent Clinical Inventory (MPACI), autori Theodore Millon, Ph.D., DSc, Carrie Millon, Ph.D., Robert Tringone, Ph.D., Seth Grossman, PsyD. și Hierarchical Personality Inventory for Children (HiPIC), autori I. Mervielde, Ph.D. Filip de Fruyt, Ph.D pentru a surprinde tendințele trăsăturilor de personalitate ale preadolescenților în context de divorț. Rezultatele obținute cu privire la caracteristicile personalității copiilor proveniți din familiile divorțate au înregistrat scoruri semnificativ diferențiate cu privire la patternurile emergente de personalitate în comparație cu rezultatele raportate de către copiii care provin din familiile nedivorțate. Mai exact, atât la testul MPACI, preadolescenții au prezentat o afectare a dezvoltării psihice în general, un dezechilibru la nivelul patternului emergent de personalitate (prezența consistentă a patternurilor Conformist, Inhibat, Instabil), cât și la HiPIC cu privire la Stabilitatea emoțională, Extraversie, Imaginație și Conștiinciozitate. Rezultatele noastre ajută la completarea bazelor teoretice și practice ale științei psihologice cu informații referitoare la specificul tulburărilor care pot fi determinate la copiii expuși, în mod direct sau indirect, unor situații conflictuale dintre părinții lor divorțați.